

349.2

12.00.05 - трудове право

ТРУДОВА МІГРАЦІЯ : СУТЬ І ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ
LABOUR MIGRATION: NATURE AND CAUSES OF ARISING

Кисельова О.І.,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри АГПФЕБ
Сумського державного університету

Кедік А.А.,

студентка III курсу юридичного факультету
Сумського державного університету

Проаналізовано причини, тенденції трудової міграції. Поручені питання позитивних та негативних її наслідків. Опрацьовані різні підходи вчених щодо поняття трудової міграції та проблем пов'язаних з процесами виникнення та розвитку трудових міграцій громадян України.

Ключові слова: працевлаштування, трудова міграція, трудовий мігрант, міграційна політика.

Проанализированы причины, тенденции трудовой миграции. Затронуты вопросы позитивных и негативных ее последствий. Разработаны различные подходы ученых относительно понятия трудовой миграции и проблем связанных с процессами возникновения и развития трудовых миграций граждан Украины.

Ключевые слова: трудоустройство, трудовая миграция, трудовой мигрант, миграционная политика.

Analyzed the causes and trends of labor migration. The issues of its positive and negative effects. Scientists have developed different approaches regarding the concept of labor migration and the problems associated with the processes of

emergence and development of labor migration of Ukrainian citizens.

Keywords: employment, labor migration, migrant worker, migration policy.

Постановка проблеми. Системна криза українського суспільства призвела до того, що значна кількість українських громадян намагаються виїхати за кордон з метою у такій спосіб вирішити свої життєві проблеми. Кризовий стан суспільства викликає суттєве зниження рівня життя населення та породжує підвищення рівня безробіття. Поштовхом до міграції є значно нижчий, ніж у сусідніх країнах рівень добробуту населення, наявність складних політичних суперечностей в Україні.

Стан дослідження. Над даною проблемою та теоретичним підґрунтям для вирішення даної проблеми послужили наукові праці таких учених-правознавців, як М. Александров, Л. Гінзбург, М. Іншин, Л. Лазор, Р. Лівшиць, В. Толкунова, К. Уржинський, Р. Шабанов, Г. Чанишева, В. Шербина, А. Мозоль, Д. Васильківський та ін. Тому не буде перебільшення сказати, що сьогодні без врахування та аналітичного розгляду їх наукового внеску не може обійтись жодна серйозна праця що стосується працевлаштування та трудової міграції за кордон.

Мета статті - охарактеризувати причини, тенденції та наслідки трудової міграції, оцінити ризики трудової міграції та внести пропозиції щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи причини масштабної міграції громадян України за кордон з метою працевлаштування, треба зауважити наявність комплексу об'єктивних та суб'єктивних факторів, що мають системний та ієрархічний характер.

Економічний чинник трудової міграції українців обумовлений, перш за все, станом посттоталітарного суспільства. Це, у свою чергу, обумовлює непевність і малопрогнозованість життя, і ряд відомих явищ низькоефективної економіки.

Політичний чинник трудової міграції громадян України проявляється у нестабільній політичній ситуації щодо України (зовнішня політика) та у нестабільній політичній ситуації в самій країні. Тому вважаємо, що зростання еміграційних настроїв залежить від оцінки громадянами України економічної та політичної ситуації у державі.

Соціальні чинники пов'язані з можливостями покращення свого соціального статусу в суспільстві, можливостями реалізуватися в суспільстві, впливом референтних груп мігрантів, впливом засобів масової інформації, розповсюдженням чуток стосовно умов життя і праці за кордоном, навіть з питаннями престижу і своєрідної моди, та іншими феноменами суспільної свідомості [1].

Протягом останніх років в Україні спостерігається тенденція: доходи більшості верств населення не є достатніми для елементарного задоволення першочергових потреб, і це тому, що рівень мінімальної заробітної плати і реальної оплати праці перебувають на рівні нижче прожиткового мінімуму. Ця тенденція вказує на наявність в Україні значного прошарку бідного населення. Так, за даними Міжнародної організації праці, близько 27-29 % українців живуть за межею бідності. Головною причиною бідності є вимушена, через нестачу коштів, споживча невибагливість населення.

До основних ознак бідності традиційно відносять коротке життя, низьку професійно-освітню підготовку, відсутність матеріальних основ життєдіяльності (чистої питної води, раціонального харчування, медичного і побутового обслуговування), вилучення з суспільного життя. Враховуючи зазначену ситуацію, логічним є те, що українці для боротьби з бідністю виїждять працевлаштовуватись за кордон, де ситуація з робочими місцями є кращою.

Визначення трудової міграції часто відображає поточну національну політику держави та відрізняється в різних країнах в залежності від історичного періоду їх розвитку. Як правило, під трудовою міграцією

розуміється переміщення в іншу країну з метою працевлаштування. Однак не існує загальноприйнятого визначення трудової міграції.

Трудова міграція населення — це особливий, економічного характеру, вид міграції, який обумовлений пошуком роботи, як правило, за межами країни постійного місця проживання. З широкої точки зору трудову міграцію визначають як сукупність усіх форм територіального руху населення, пов'язаного з трудовою діяльністю на території іншої країни. Вузьке трактування зводиться до вселення жителів однієї країни на територію іншої, що супроводжується їх подальшим працевлаштуванням [2, с. 289].

Слід зауважити, що перш за все, трудова міграція — це тимчасові поїздки на роботу, або тимчасове переміщення з метою працевлаштування. На відміну від стаціонарної міграції, для трудової міграції властиве збереження постійного зв'язку мігранта зі своєю родиною як у інформаційно-особистісних формах, так і у економічних [3, с. 8].

Найбільш поширеними є поїздки терміном від 1 до 6 місяців. На такий термін виїжджають здебільшого до Росії, Польщі, Німеччини. Терміном у середньому 1.5-2 роки — до Італії, Іспанії, Португалії. З кожним роком географія розширюється. Присутність українських заробітчани зростає у Європі, деяких азійських та латиноамериканських країнах. Основними сферами зайнятості працівників-мігрантів є: будівництво, сільське господарство (збирання врожаю), домашнє господарство (прибирання домівки, готування їжі, доглядання дітей та немічних людей похилого віку), сфера торгівлі та сервісу (у т.ч. готельний бізнес) [4].

Варто зазначити, що трудова міграція регулюється перш за все національним міграційним законодавством. Крім того, деякі держави беруть активну участь у регулюванні зовнішньої трудової міграції та захисті прав своїх громадян, що працюють за кордоном.

Відповідно до статті 10 ЗУ «Про зайнятість населення» громадяни України мають право займатися трудовою діяльністю за кордоном, якщо така діяльність не заборонена законодавством України та держави перебування.

Права громадян України, які працюють за кордоном, захищаються законодавством України та держави перебування, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [5].

Проте трудова міграція стала в нашій державі об'єктивною реальністю та для багатьох громадян є основним джерелом доходів. Сучасний стан трудової міграції в Україні характеризується як легальним, так і нелегальним виїздом на роботу за кордон значної частини економічно активного населення держави, транзитною міграцією в Західну Європу, збільшенням кількості трудових іммігрантів.

В даний час відбуваються певні зміни в системі цінностей відносно роботи. Для 92% молоді важливою є «висока оплата праці», для 79% – «цікава робота» і лише для 28% – «суспільна значущість праці», тобто для більшості молоді сенс життя полягає у матеріальному достатку. Також дослідники підкреслюють, що відбувається відчуження молоді від національної культури, незнання і небажання знати українську історію, мистецтво, літературу [6].

У більшості випадків основними мотивами поїздок за кордон є:

- заробіток для підвищення добробуту, поліпшення житлових умов (купівля квартири чи побудова будинку), придбання машини або інших дорогих товарів тривалого вжитку;
- заробіток для задоволення поточних життєвих потреб – харчування, придбання необхідних товарів повсякденного вжитку (одягу тощо);
- нагромадження коштів для оплати навчання дітей у вищих навчальних закладах;
- нагромадження стартового капіталу для створення власного бізнесу або розвитку своєї справи;
- мотиви нематеріального характеру (побачити світ, здобути певні трудові навички, поліпшити знання мови тощо) [6].

Відповідно до вищезазначених мотивів, основною ж метою будь-якого заробітчанського мігранта є бажання заробити як можна більше коштів для себе та своєї родини, яка залишилася на батьківщині.

Нині Україна на міжнародних ринках переважно виступає як держава – експортер робочої сили, хоча відмічається тенденція до зростання кількості іноземних громадян, які працюють в Україні. Статистичні дані свідчать, що кількість останніх приблизно в 10 разів менша, ніж кількість українців, які працюють за кордоном. При цьому йдеться лише про офіційну статистику, яка не враховує нелегальних мігрантів та біженців. Міграція робочої сили для України на даний час має переважно негативні наслідки. Найчастіше трудові мігранти - це особи з середньою та середньою спеціальною освітою, кваліфіковані спеціалісти, які за кордоном зайняті в основному на некваліфікованих роботах. Як правило, їхня заробітна плата у кілька разів нижча заробітків корінних мешканців. Мігранти практично не мають можливостей для кар'єрного зростання і перебувають в умовах, які не відповідають засадам достойної праці [7]. Мігрують, також, висококваліфіковані спеціалісти, але лише невеликий відсоток їх має гарантовану роботу і відповідні соціальні та трудові гарантії. Виїжджають за кордон у пошуках роботи молоді люди без певного рівня кваліфікації, які згодні на будь-яку роботу і низьку платню без усяких гарантій. Згубним для економіки країни, для формування її науково-технічного потенціалу є виїзд за кордон науково-технічних кадрів та підготовлених на сучасному рівні молодих спеціалістів. Це може негативно вплинути на темпи відновлення економіки України.

В цілому економічні і соціальні наслідки еміграції робочої сили за кордон мають, безумовно, як позитивний, так і негативний ефект. Зовнішня трудова міграція українського населення має певні позитивні сторони. До найважливіших переваг цього явища слід віднести зменшення напруги на ринку праці, значні обсяги інвестицій, які отримує країна завдяки заробітчанству, підвищення платоспроможного попиту завдяки надходженню

коштів від заробітчан. Крім того, зовнішня трудова міграція є джерелом досвіду, знань, міжособистісних контактів, школою бізнесу та ринкової поведінки [8, с.18].

Разом з тим, трудові мігранти в найбільш продуктивний період свого життя не беруть жодної участі у створенні національного доходу. Масова трудова міграція не сприяє наповненню пенсійного і соціальних фондів через відсутність відчислень від заробітної плати мігрантів. Держава ж втрачає свій кращий трудовий потенціал. Відтік молоді на роботу за кордон має негативні демографічні наслідки, руйнує сімейні відносини [7].

Оцінюючи результати трудової міграції, важливо враховувати перспективи її розвитку. Як доводять соціологічні дослідження, орієнтація на виїзд за кордон для постійного проживання більше притаманна особам, які мають досвід трудової міграції, ніж тим, хто такого досвіду не має, а з числа заробітчан – тим мігрантам, котрі частіше і довше перебували за кордоном. Таким чином, трудова міграція виступає чинником, що підвищує ризик еміграції. Тобто, нинішні тимчасові поїздки на заробітки у майбутньому можуть перетворитися у незворотні втрати населення. При чому ця перспектива стає більш реальною із збільшенням строків заробітчанських поїздок, кращою адаптацією мігрантів за кордоном, покращанням внаслідок цього їх заробітків та умов проживання [4].

Висновки. З метою подолання виїзду трудових ресурсів за кордон держава повинна спрямувати свою діяльність на створення нових робочих місць, подолання бідності (в іноземних державах це переважно некваліфіковані спеціалісти, в Україні ж інтелектуальна еліта), створення міцного середнього класу, посилити внутрішню консолідацію населення.

Важливим є створення досконалої міграційної політики України, яка має спиратися на міждержавні угоди з країнами-потенційними користувачами нашої робочої сили. Такі угоди повинні гарантувати правову й соціальну захищеність співвітчизників за кордоном, а також повинні передбачати планомірний, цілеспрямований відбір наших земляків, їх професійну

підготовку й перепідготовку на місці, до виїзду за кордон, умови проживання і, як уже зазначалося, компенсацію за підготовку кадрів нашою державою (витрати на виховання, освіту, оздоровлення та ін.). Важливою функцією молоді української дипломатії має стати захист інтересів громадян України за кордоном, незалежно від того, в якій країні вони перебувають.

СПИСОК ВИОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинова О. Є. Працевлаштування за кордоном у системі цінностей молоді України//Збірник наукових праць інституту психології ім. Г.С.Костюка НАПНУ. [Електронний ресурс]. Режим доступу http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pzpp/2010_12_3/36-43.pdf
2. Правові основи міжнародної економічної діяльності: [навч. посіб.] / С.В. Фомішин, І. Д. Шутак. — Київ: Кондор, 2009. — 454 с.
3. Населення України. Трудова еміграція в Україні. — К.: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, 2010. — 233 с.
4. Лех Г.А., Ангелко І. В.: Трудова міграція за кодон // Науковий вісник НЛТУ України. — 2008 [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/18_4/127_Lech_18_4.pdf
5. Про зайнятість населення: Закон України від 05.07.2012 № 5067-VI// ВВР від 5.07.2012 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>
6. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. — К. : РВПС України НАН України, 2002. [Електронний ресурс]. Режим доступу:http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Npkntu_e/2009_15/stat_09/54
7. Войтюк О. П. Трудова міграція українців за кордон та роль міграційного капіталу. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://ukrslovo.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=48:2009-05-27-17-30-36&catid=2:society&Itemid=5

8. Крупка Л. Трудова міграція як індикатор соціального, економічного та політичного життя країни / Л. Крупка //Наук. вісн.– 2008. - № 1 [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://archive.nbuiv.gov.ua/e-journals/DeVr/2008-01/L_Krupka.pdf/

Кисельова О.І. Трудова міграція: суть і причини виникнення [Текст] / О.І. Кисельова, А.А. Кедік // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2013. - № 21 (частина 1). – С. 60 – 63.